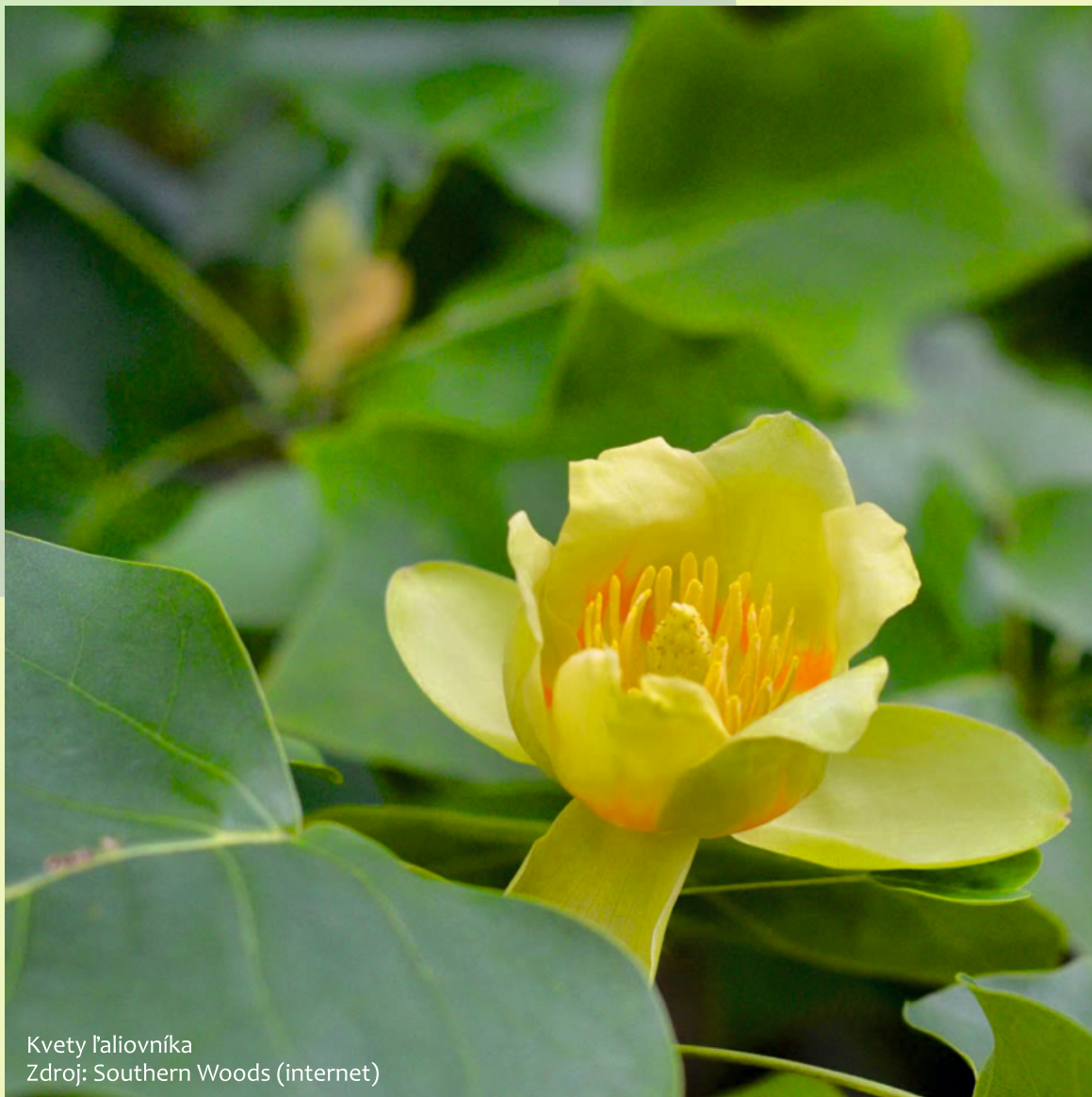

LIRIODENDRON PROCACINII UNGER

O najrozsiahlejšej zbierke treťohornej flóry na Slovensku, ktorá je súčasťou zbierkového fondu Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi, sa v minulosti písalo už niekoľkokrát. Či už v súvislosti s výstavou Kamenný herbár, pri prezentácii vybraných rastlinných fosílií paleobotanickej kolekcie i v prípadoch nadobudnutia nových muzeálií. Opakovanie je však matkou múdrosti, preto v skratke pripomenka, že kolekcia miocénnej flóry dokumentuje bohatú subtropickú vegetáciu teritória horného Ponitria v mladších treťohorách, ktorá sa pred 13 – 14 miliónmi rokov stala základom slojov hnedého uhlia handlovsko-nováckej panvy. Zbierka zahŕňa okolo deväťtisíc skamenených listov a plodov výtrusných, nahosemenných i krytosemenných rastlín. Prvé nálezy nadobudol do zbierok prírodovedec a prvý správca geologického fondu RNDr. Ján Kováčik v 50. rokoch minulého storočia. Systematickým získavaním a vedeckým skúmaním fosílnnej flóry z baní, lomov a povrchových výstupov sa v priebehu rokov 1959 – 1983 zaoberal paleobotanik RNDr. Mikuláš Takáč, na ktorého prácu neskôr nadviazala geologička Ing. Katarína Keratová.

Kvety ľaliovníka

Zdroj: Southern Woods (internet)

Liriodendron procacini Unger

(Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Zbierkový fond, Geológia, evidenčné číslo VII-10648)

K zriedkavým nálezom miocénnej flóry z baní handlovsko-nováckej panvy patria tvarovo zaujímavé listy **ľaliovníka – *Liriodendron procacini* Unger**. Makrofosílie sú vo všetkých prípadoch neúplné. Vykrajované čepele sú však nezameniteľné s listami iných druhov. Zo štvorlaločnatých listových čepelí, s dĺžkou 60 mm a skoro rovnakou šírkou, je väčšinou zachovaná len polovica listu s dvomi lalokmi. Pri vrcholoch zašpicatené laloky sú po obvode hladké. Dobre pozorovateľnú žilnatinu tvorí výrazná hlavná žila, niekoľko párov druhoradých žiliek, odklonených od hlavnej o uhol 40 – 45°, a aj jemná tret'oradá žilnatina. Typické dlhé stopky fosílnych listov sa nezachovali ani v jednom prípade, rovnako ako plody. V miocénom období bol *Liriodendron* súčasťou vlhkých lesných biotopov, v ktorých rástol spoločne s niektorými vlhkomilnými druhmi javorov, jaseňov, borovíc aj patisovcov.

Neúplný list *Liriodendron procacini* Unger

Zdroj: Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Zbierkový fond,
Geológia (foto: Norbert Bíreš)

Vek: mladšie tret'ohory, miocén, vrchný baden

Lokalita: Baňa Cigeli; druh je známy aj z ďalších lokalít
handlovsko-nováckej panvy

Dátum získania nálezu: 1977

Spôsob nadobudnutia: výskum

Získal a determinoval: Mikuláš Takáč

Popis: Katarína Keratová

Makrofosília v porovnaní s recentným ľaliovníkom tulipánokvetým
Zdroj: Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Zbierkový fond, Geológia
(foto: Katarína Keratová)

Najstaršie fosílie rodu **Liriodendron**, ktoré sa našli v usadeninách kriedového útvaru druhohôr v Severnej Amerike a na Sachaline, mali jednoduché, nie vykrajované listy. V paleogéne starších treťohôr sa ľaliovníky rozšírili v Európe, v Ázii (Japonsko, Čína) a svoj rozkvet dosiahli počas miocénu mladších treťohôr, keď sa nachádzali takmer po celej severnej pologuli.

Súčasným príbuzným taxónom fosílného druhu *Liriodendron procacini* Unger, ktorý patrí medzi krytosemenné dvojklíčnolistové rastliny, čeľade magnóliovité, je **Liriodendron tulipifera L. – ľaliovník tulipánokvetý**. Pôvodným areálom výskytu dreviny je rozsiahla oblasť Severnej Ameriky, rozprestierajúca sa medzi štátmi Massachusetts, Wisconsin, Florida a Missouri. Vzhľadom na široké geografické rozšírenie a nadmorskú výšku od 300 do 1 300 m, sa ľaliovník nachádza v rôznych klimatických podmienkach. Rastie v nížinách s priemernou januárovou teplotou 16,1 °C, ale i v horách s priemernou januárovou teplotou do –7,2 °C. Drevina náročná na obsah živín v pôde a vlahu je súčasťou listnatých lesov, v oblastiach s priemernými ročnými zrážkami 760 až 2 000 mm. Vo svojej domovine sa dožíva aj viac ako 200 rokov. Ďalším recentom je **Liriodendron chinense (Hemsley) Sargent – ľaliovník čínsky** z juhovýchodnej Číny a severného Vietnamu. Biotopom sú podhorské a horské lesy, kde rastie v horských údoliach a na svahoch, v nadmorských výškach od 700 až do 2 000 m.

Ľaliovník tulipánokvetý je svetlomilný opadavý listnatý strom dorastajúci do výšky 40, výnimočne až 60 m. Drevina so široko kužeľovitou korunou má striedavo postavené listy s takmer štvorcovou laločnatou čepeľou, tvorenou štyrmi až šiestimi lalokmi. Listy s dlhými stopkami sú veľké 4 až 20 cm. Svetlozelená farba listov sa v jeseni mení na výraznú zlatožltú. Zvoncovité žltoranžové kvety, dlhé až 6 cm, ktoré zdanlivo pripomínajú tulipán, sa vytvárajú až na 15 – 20-ročných stromoch. Plodmi sú krídlaté nažky vytvárajúce sa v priamych šištícovitých súplodiach pripomínajúcich šišky ihličnanov, ktoré majú dĺžku okolo 8 cm.

Suché plody (foto: Katarína Keratová)

Od začiatku 16. storočia bol Ľaliovník postupne introdukovaný z domovskej Severnej Ameriky do celého sveta. Výnimkou nebola ani Európa, kde sa pestuje od roku 1663. Zaujímavý dekoratívny strom, ktorý svojimi zvláštnymi listami, plodmi aj kvetmi patrí v súčasnosti k najkrajším listnatým drevinám, je súčasťou botanických záhrad, arborét, ale aj parkov. Ani v hornonitrianskom regióne nie je ničím výnimočným vidieť cudzokrajný Ľaliovník tulipánokvetý. Stačí zájsť do kúpeľného parku v Bojniciach, kde sa nachádza už statný, pomerne starý a v tomto období kvitnúci jedinec. Mladý solitér rastie i v parku blízko centra mesta Prievidza a ďalšie sa nachádzajú v mnohých záhradách rodinných domov.

Mladý jedinec ľaliovníka v centre mesta Prievidza
(foto: Katarína Keratová)

Drevo ľaliovníka sa v Severnej Amerike využíva na výrobu nábytku. Veľký význam má aj pre včelárstvo. Za jednu sezónu dvadsaťročný strom vyprodukuje asi 3,6 kg nektáru, čo sa rovná 1,8 kg medu. Semená ľaliovníka slúžia tiež ako zdroj potravy pre voľne žijúce živočíchy.

2025 © Hornonitrianske múzeum v Prievidzi
Spracovala: Ing. Katarína Keratová

APENDIX: Archív rubriky Predmet mesiaca